

Datum van
inontvangstneming

:

20/02/2024

Zaak C-807/23

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

29 december 2023

Verwijzende rechter:

Oberster Gerichtshof (Oostenrijk)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

16 oktober 2023

Verzoekende partij:

DF

Verwerende partij:

Rechtsanwaltskammer Wien

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs – Opleiding tot advocaat – Hoofdstage en bijstages – Stage in het buitenland

Voorwerp en rechtsgrondslag van de verwijzing

Uitlegging van het Unierecht, artikel 267 VWEU

Prejudiciële vraag

Moet artikel 45 VWEU betreffende het vrije verkeer van werknemers aldus worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een nationale wettelijke regeling op grond waarvan een stagiair slechts op de lijst van Oostenrijkse advocaat-stagiairs kan worden ingeschreven indien hij een deel van zijn stage (leertijd) bij een advocaat in Oostenrijk, dat wil zeggen in Oostenrijk, vervult („hoofdstage”), terwijl voor dat deel van de stage (leertijd) werkzaamheden bij een advocaat in

een andere lidstaat van de Europese Unie niet worden erkend, ook al worden deze werkzaamheden aldaar verricht onder het toezicht van een in Oostenrijk toegelaten advocaat die het Oostenrijkse recht beoefent?

Aangehaalde bepalingen van Unierecht

Artikel 45 VWEU

Richtlijn 98/5/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 ter vergemakkelijking van de permanente uitoefening van het beroep van advocaat in een andere lidstaat dan die waar de beroepskwalificatie is verworven

Richtlijn 89/48/EEG van de Raad van 21 december 1988 betreffende een algemeen stelsel van erkenning van hoger-onderwijsdiploma's waarmee beroepsopleidingen van ten minste drie jaar worden afgesloten

Aangehaalde bepalingen van nationaal recht

Bundesgesetz über den freien Dienstleistungsverkehr und die Niederlassung von europäischen Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälten sowie die Erbringung von Rechtsdienstleistungen durch international tätige Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte in Österreich (Oostenrijkse federale wet betreffende de vrijheid van dienstverrichting en de vestiging van Europese advocaten alsook het verrichten van juridische diensten door internationaal werkzame advocaten in Oostenrijk; hierna: „EIRAG”)

Rechtsanwaltsordnung (Oostenrijks reglement betreffende het beroep van advocaat; hierna: „RAO”)

§ 30 (1) Om te kunnen worden ingeschreven op de lijst van advocaten-stagiairs, moet de betrokkene zich aan het begin van de stage op een advocatenkantoor aanmelden bij de Ausschuss [der Rechtsanwaltskammer] (comité van de orde van advocaten, Oostenrijk) en daarbij het bewijs leveren dat hij de Oostenrijkse nationaliteit bezit dan wel de nationaliteit bezit van een lidstaat van de Europese Unie, van een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte of van de Zwitserse Bondsstaat, alsmede dat hij een studie Oostenrijks recht heeft voltooid (§ 3). De stagetijd bij een advocaat (§ 2, lid 2) neemt pas een aanvang vanaf de dag waarop die aanmelding is ontvangen.

§ 2 (2) De in lid 1 bedoelde stage duurt vijf jaar. Daarvan moeten in Oostenrijk ten minste zeven maanden bij een rechterlijke instantie of openbaar ministerie en ten minste drie jaar bij een advocaat worden vervuld.

(3) Tot de tijd van de stage die niet noodzakelijk hoeft te worden vervuld bij een rechterlijke instantie, openbaar ministerie of advocaat in Oostenrijk, moeten ook worden gerekend:

1. de tijd van een universitaire opleiding van ten hoogste zes maanden die aansluit op een studie Oostenrijks recht (§ 3), wanneer in combinatie daarmee een verdere academische titel in de rechtswetenschap is behaald;

2. een in de zin van lid 1 vergelijkbare stage in het buitenland, wanneer deze activiteiten nuttig waren voor de uitoefening van het beroep van advocaat;

3. elke andere juridische beroepsstage in binnen- of buitenland, wanneer deze nuttig was voor de uitoefening van het beroep van advocaat en onder de verantwoordelijkheid stond van een daarvoor gekwalificeerde persoon of instantie.

Korte uiteenzetting van de feiten en de procedure in het hoofdgeding

- 1 Bij e-mail van 14 januari 2022 heeft DF, eerste verzoekende partij, de Rechtsanwaltskammer (hierna: „RAK”) Wien (orde van advocaten Wenen, Oostenrijk) verzocht om inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs en om afgifte van een zogenaamde „kleine legitimatieoorkonde” als bedoeld in § 15, lid 3, RAO. Daartoe heeft zij ook het door KI, tweede verzoekende partij, als patroon ondertekende aanvraagformulier overgelegd.
- 2 Na een verzoek om inlichtingen heeft DF aan de RAK Wien bij brief van 7 maart 2022 meegedeeld dat zij werkzaam was bij Jones Day in Frankfurt am Main (Duitsland), waar zij eveneens haar woon- en gewone verblijfplaats had. Haar tweede woonplaats was Wenen. Haar patroon was Oostenrijks advocaat en partner bij Jones Day op het kantoor in Frankfurt. Hij adviseerde Oostenrijkse en andere cliënten op het gebied van het Oostenrijkse recht en vertegenwoordigde hen voor Oostenrijkse overheids- en gerechtelijke instanties. Bij dergelijke gelegenheden begeleidde zij hem ook. Zij had wekelijks meermaals contact met Oostenrijkse overheids- en gerechtelijke instanties als vertegenwoordigster van de cliënten van haar patroon.
- 3 DF heeft ook haar arbeidsovereenkomst met Jones Day overgelegd. Deze werd beheerst door het Duitse recht en de werklocatie van DF was Frankfurt am Main.
- 4 Bij brief van 20 april 2022 heeft KI onder meer een samenvattende lijst overgelegd van de werkzaamheden die eerste verzoekster in de periode van 1 januari tot en met 14 april 2022 op het gebied van het Oostenrijkse recht had verricht.
- 5 Bij beschikking van 14 juni 2022 heeft de bevoegde afdeling van de RAK Wien de aanvragen tot inschrijving van eerste verzoekster op de lijst van advocaten-stagiairs en afgifte van de kleine legitimatieoorkonde afgewezen. § 30, lid 1, RAO

stelde weliswaar geen eisen aan de stagelocatie voor de inschrijving als advocaat-stagiair, maar verwees wel naar § 2, lid 2, RAO, dat uitgaat van een stage als advocaat-stagiair bij een advocaat in Oostenrijk.

- 6 Tegen deze afwijzing heeft eerste verzoekster bezwaar aangetekend. De Ausschuss van de RAK Wien heeft de bestreden beschikking echter (in pleno) bij besluit van 6 september 2022 bevestigd en het bezwaar van eerste verzoekster afgewezen. Daarbij werden de volgende argumenten aangevoerd:
- Tweede verzoeker was partner bij Jones Day, een onbeperkt partnerschap naar het recht van de Amerikaanse staat Ohio, gevestigd te Cleveland. Hij hield kantoor in Wenen, maar was sinds 15 november 2016 afwezig gemeld vanwege een permanent verblijf in het buitenland.
 - Verzoekster in het hoofdgeding voldeed aan de persoonlijke voorwaarden voor inschrijving als advocaat-stagiair; er waren geen beletselen.
 - Zij was niet in dienst bij tweede verzoekster, maar bij Jones Day in Frankfurt am Main.
 - De inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs was geweigerd, omdat daarvoor een stage bij een advocaat in Oostenrijk was vereist.
- 7 Al eerder, op 1 september 2022, heeft tweede verzoeker, namens Jones Day, aan de RAK Wien gemeld dat het dienstverband van eerste verzoekster per ultimo augustus 2022 was beëindigd.
- 8 Verzoekers hebben tegen het besluit van 6 september 2022 beroep ingesteld bij de Oberster Gerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke zaken, Oostenrijk).

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

- 9 Het beroep ziet enkel nog op de „inschrijving van eerste verzoekster op de lijst van advocaat-stagiairs met terugwerkende kracht voor de periode van 14 januari 2022 tot en met 31 augustus 2022”, zodat de verwijzende rechter het bestreden besluit enkel in dat opzicht dient te beoordelen. Het dienstverband van DF bij Jones Day is immers per ultimo augustus 2022 beëindigd, zodat een haar verleende legitimatieoorkonde op die datum ongeldig zou zijn geworden. Vanaf die datum was de afgifte van een legitimatieoorkonde juridisch dus niet meer van belang. Een advocaat heeft geen zelfstandig belang bij de inschrijving van een jurist in opleiding op de lijst van advocaten-stagiairs. Aangezien tweede verzoeker in die zin geen belanghebbende is, werd diens beroep door de verwijzende rechter verworpen.

- 10 Een advocaat-stagiair is enkel bevoegd om voor gerechtelijke en overheidsinstanties op te treden wanneer hij is ingeschreven op de lijst van advocaten-stagiairs [*B. Fink* in *Murko/Nunner-Krautgasser* (uitgevers), *Anwaltliches und notarielles Berufsrecht*, § 30 RAO, punt 5]. De in § 30, lid 1, laatste zin, van de RAO bedoelde „terugwerkende kracht” tot de dag van ontvangst van de melding heeft enkel betrekking op de aanrekening van de stageperiode en niet op het ontstaan van de vertegenwoordigingsbevoegdheid (*B. Fink* op.cit., punt 4; OGH 2 oktober 2014, 24 Os 6/14h).
- 11 Indien de aanvrager van de inschrijving op de dag van de beslissing al geen deel meer uitmaakt van het kantoor, is er voor een inschrijving met terugwerkende kracht geen ruimte. In dat geval moet echter worden erkend dat de aanvrager van de inschrijving er juridisch belang bij heeft dat wordt vastgesteld dat aan de voorwaarden voor inschrijving was voldaan, zulks wederom als voorwaarde om de stageperiode te kunnen meetellen (zie ook reeds OBDK 25 oktober 1993, Bkv 7/92 AnwBl 1994, 531, en 30 oktober 1998, Bkv 5/98 AnwBl 1999, 175). In casu gaat het dus niet om een inschrijving met terugwerkende kracht, maar moet worden uitgesproken of en, in voorkomend geval, gedurende welke periode aan de voorwaarden voor inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs was voldaan.
- 12 Overeenkomstig § 30, lid 1, juncto § 2, lid 2, RAO, moet voor een inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs aan het begin van de stage bij een advocatenkantoor melding worden gedaan aan de Ausschuss van de bevoegde RAK met overlegging van bewijzen van het bezit van de Oostenrijkse nationaliteit en van een afgesloten studie Oostenrijks recht, waarbij de stage (leertijd) vijf jaar bedraagt.
- 13 Deze stage, die in Oostenrijk moet worden vervuld, wordt ook „hoofdstage” genoemd. Daarnaast bestaan er ook zogenaamde „bijstages”, die niet per se hoeven te worden vervuld bij een gerechtelijke instantie, openbaar ministerie of advocaat in Oostenrijk, zoals een vergelijkbare stage in het buitenland.
- 14 De mogelijkheid van een bijstage in het buitenland bestaat sinds 1973; niettemin bleef inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs alleen mogelijk in geval de stage werd vervuld op een advocatenkantoor in Oostenrijk, aangezien geen andersluidende regeling werd getroffen. De term „kantoor” moet bovendien worden opgevat als werklocatie, waardoor een geografische relatie met Oostenrijk tot uitdrukking wordt gebracht.
- 15 In casu liep eerste verzoekster stage bij een advocatenvennootschap naar het recht van de Amerikaanse staat Ohio, die een vestiging heeft in Frankfurt am Main, waar DF werkzaam was. DF is dus gaan werken op een kantoor in Duitsland. Daarmee is een stage in Oostenrijk niet gegeven, ook niet indien deze onder toezicht stond van een Oostenrijkse advocaat op het gebied van het Oostenrijkse recht. Zelfs wanneer rekening wordt gehouden met de huidige communicatiemogelijkheden kan een stage vanuit Frankfurt am Main niet de mate van intensiteit van contacten met gerechtelijke en overheidsinstanties vervangen

die een leertijd in Oostenrijk waarborgt. Het lijkt ook weinig realistisch dat eerste verzoekster speciaal vanuit Frankfurt am Main naar Oostenrijk reist om daar op te treden voor gerechtelijke en overheidsinstanties – te meer daar een door haar aangevraagde „kleine” legitimatieoorkonde slechts een zeer beperkt vertegenwoordigingsrecht verleent. Hoewel op het gebied van het Oostenrijkse arbitragerecht – volgens tweede verzoeker diens voornaamste werkterrein – geen verplichte vertegenwoordiging door een advocaat geldt, en procesbijstand met een kleine legitimatieoorkonde dus mogelijk zou zijn (*Rohregger in Engelhart Hoffmann Lehner Rohregger Vitek*, RAO¹⁰ § 15 punt 23), is dit beperkte werkterrein geen afspiegeling van de omvattende opleiding overeenkomstig het beroepsprofiel van de advocaat.

- 16 Op de website van de RAK Wien is een lijst te vinden van de criteria voor de erkenning van beroepsstages waaruit blijkt dat een beroepsstage die niet in Oostenrijk bij een Oostenrijkse advocaat wordt vervuld, slechts kan worden aangerekend als bijstage. Verzoekers hadden dus op de hoogte moeten zijn van deze praktijk. Deze regeling lijkt ook adequaat, aangezien anders onoplosbare vragen zouden rijzen over in welke buitenlandse staat het kantoor van de patroon mag zijn gevestigd en de advocaat-stagiair te werk mag zijn gesteld – alleen in Duitstalig buitenland, buurlanden, EU-lidstaten, enz.
- 17 Bovendien pleit ook het toezicht op de advocatuur voor het vereiste dat de stage wordt vervuld op een advocatenkantoor in Oostenrijk. Het werkterrein van de RAK strekt zich immers alleen uit tot de betreffende deelstaat waar zij toezichthoudende en controlerende taken heeft ten opzichte van haar leden. Daartoe behoort ook dat zij dient na te gaan of de beroepsopleiding voldoet aan de gestelde eisen van vakbekwaamheid en met name professionaliteit (*Vitek in Engelhart Hoffmann Lehner Rohregger Vitek*, RAO¹⁰ § 30 punt 3).
- 18 De patroon moet zorgdragen voor een brede opleiding van de advocaat-stagiair overeenkomstig het beroepsprofiel van de advocaat. De verplichting tot toezicht en controle van de RAK strekt zich ook uit tot controlehandelingen rechtstreeks bij de advocaat, die verplicht is de controleorganen van de Ausschuss toegang te verlenen tot diens praktijk [*Gartner in Murko/Nunner-Krautgasser* (uitgevers), *Anwaltliches und notarielles Berufsrecht*, § 1 DSt punt 186)]. Dit is niet mogelijk wanneer de advocaat-stagiair werkt op een kantoor in het buitenland.
- 19 De Oostenrijkse Verfassungsgerichtshof (grondwettelijk hof) heeft tot dusver geen bezwaren geopperd tegen de weigering om de stage op een advocatenkantoor in het buitenland te rekenen tot de hoofdstage. Ook de verwijzende rechter acht het onderscheid tussen hoofdstage en bijstage niet uit de lucht gegrepen en twijfelt niet over de rechtmatigheid van de lijst van criteria die de RAK Wien voor de erkenning van beroepsstages hanteert.
- 20 DF voelt zich beperkt in haar recht op het vrije verkeer van werknemers omdat haar louter fysieke aanwezigheid in Duitsland haar, zonder dat daarvoor een rechtvaardiging bestaat, belet om als advocaat-stagiair te werken voor een

Oostenrijkse advocaat, ofschoon zij enkel werkzaam is op het gebied van het Oostenrijkse recht. Voor de beslechting van het onderhavige geschil is beslissend, of het feit dat de hoofdstage per se in Oostenrijk moet worden vervuld ook in strijd is met het vrije verkeer van werknemers, wanneer een deel van de leertijd als bijstage in het buitenland kan worden vervuld.

- 21 DF beroept zich op het arrest van het Hof van Justitie (hierna: „Hof”) van 17 december 2020, Onofrei (C-218/19, EU:C:2020:1034), dat evenwel niet zag op de inschrijving op de lijst van advocaten-stagiairs, maar op de toelating tot de balie. Het Hof heeft daarin geoordeeld dat, aangezien de voorwaarden voor toegang tot het beroep van advocaat voor personen die in geen enkele lidstaat gerechtigd zijn om dit beroep uit te oefenen, tot op heden niet op het niveau van de Unie zijn geharmoniseerd, de lidstaten bevoegd blijven om deze voorwaarden vast te stellen. Hieruit volgt dat het Unierecht zich niet ertegen verzet dat de wetgeving van een lidstaat de toegang tot het beroep van advocaat afhankelijk stelt van het bezit van de noodzakelijk geachte kennis en kwalificaties. De lidstaten moeten hun bevoegdheden op dit gebied echter uitoefenen met inachtneming van de door het VWEU gewaarborgde fundamentele vrijheden.
- 22 Het Hof heeft reeds in zijn arrest van 30 november 1995, Gebhard (C-55/94, EU:C:1995:411), uitgesproken dat nationale maatregelen die de toegang tot het beroep beperken, in beginsel rechtmatig zijn, maar op niet-discriminerende wijze moeten worden toegepast. Zij moeten daarbij aan vier voorwaarden voldoen:
 - zij moeten zonder discriminatie worden toegepast,
 - zij moeten hun rechtvaardiging vinden in dwingende redenen van algemeen belang,
 - ze moeten geschikt zijn om de verwezenlijking van het nagestreefde doel te waarborgen,
 - ze mogen niet verder gaan dan nodig is voor het bereiken van dat doel.
- 23 In arrest C-218/19 heeft het Hof bovendien erkend dat de bescherming van de consument en een goede rechtsbedeling kunnen worden beschouwd als dwingende redenen van algemeen belang die een beperking van zowel het vrij verrichten van diensten als het vrije verkeer van werknemers en de vrijheid van vestiging kunnen rechtvaardigen.
- 24 Voor de beslechting van het onderhavige geschil is beslissend, of een nationale wettelijke regeling die bepaalt dat een deel van de leertijd per se in Oostenrijk moet worden vervuld („hoofdstage”) ook in strijd is met het vrije verkeer van werknemers wanneer een ander deel van de leertijd („bijstage”) los daarvan in het buitenland kan worden vervuld.
- 25 De verwijzende rechter is van oordeel dat dit onderscheid adequaat en in overeenstemming met het Unierecht is. Overeenkomstig § 18, lid 1, EIRAG,

waarmee Unierecht wordt omgezet in nationaal recht, moet als advocaat worden ingeschreven eenieder die aantoont dat hij daadwerkelijk en regelmatig gedurende ten minste drie jaar werkzaam is geweest als in Oostenrijk gevestigde Europese advocaat op het gebied van het Oostenrijkse recht, met inbegrip van het Unierecht. Volgens Unierecht is dus niet alleen kennis van het lokale recht vereist, maar ook een lokale beroepsuitoefening. Daaraan voldoet een stage louter vanuit het buitenland niet. De achtergrond is kennelijk dat alleen zo de praktijkervaring kan worden opgedaan die voor de uitoefening van het beroep van advocaat op het nationale grondgebied noodzakelijk is. Indien dit het geldt voor advocaten, kan dit voor advocaten-stagiairs niet anders zijn.